

30-Oktyabr, 2025-yil

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING OZODLIKDAN MAHRUM ETISH
BILAN BOG‘LIQ BO‘LMAGAN JAZOLARGA HUKM ETILGAN SHAXSLAR
BILAN ISHLASH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.**

Yo‘ldoshev Shahriyor Anatoliy o‘g‘li

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: *Profilaktika inspektori, ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolar, ijtimoiy moslashuv, qayta ijtimoiylashtirish, huquqiy ong, psixologik yordam, takroriy jinoyatchilikning oldini olish, insonparvarlik, nazorat faoliyati, ijtimoiy hamkorlik, reabilitatsiya, mahalla bilan hamkorlik, jazoni ijro etish tizimi, huquqni muhofaza qilish organlari, profilaktika tizimini takomillashtirish.*

Annotatsiya: *Ushbu maqola profilaktika inspektorining ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar bilan ishlash faoliyatini takomillashtirish masalalariga bag‘ishlangan. Hozirgi kunda jinoyat sodir etgan shaxslarni jamiyatdan ajratmagan holda, ularning tuzalishiga, ijtimoiy hayotga qayta moslashuviga va huquqiy ongi rivojiga qaratilgan jazolar tizimi huquqni muhofaza qilish sohasida insonparvarlik tamoyillarini yanada chuqurlashtirmoqda. Shu jarayonda profilaktika inspektorining roli nihoyatda muhim bo‘lib, u jazoni ijro etishdan tashqari, ijtimoiy reabilitatsiya, psixologik yordam, huquqiy maslahat berish, shuningdek, takroriy jinoyat sodir etilishining oldini olishga qaratilgan faoliyatni amalga oshiradi. Maqolada profilaktika inspektorining mazkur toifadagi shaxslar bilan ishlash jarayonidagi vazifalari, ularni nazorat qilish, ijtimoiy moslashuvni ta‘minlash, huquqiy madaniyatni oshirish hamda bandlik va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha olib boradigan ishlari tahlil etilgan. Shuningdek, profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirish uchun zarur bo‘lgan tashkiliy, huquqiy va psixologik yondashuvlar tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, profilaktika faoliyatining amaliy samaradorligini oshirish yo‘llari, xususan, mahalla, fuqarolik jamiyati institutlari, psixologlar, ijtimoiy xodimlar hamda davlat idoralari bilan hamkorlikni kuchaytirish zarurligi asoslab beriladi. Bunda profilaktika inspektori nafaqat nazorat funksiyasini bajaruvchi, balki insonni jamiyatga qayta olib kiruvchi, uning ijtimoiy va ma‘naviy tiklanishiga ko‘maklashuvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Maqola mualliflari tomonidan ilgari surilgan asosiy g‘oya shundan iboratki, ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarni ijro etish jarayonida inspektor faoliyatini insonparvarlik, hamkorlik, zamonaviy texnologiyalar va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv tamoyillari asosida takomillashtirish zarur. Bu esa nafaqat jinoyatlarning takrorlanishini kamaytiradi, balki jamiyatda ijtimoiy adolat va ishonch muhitini mustahkamlaydi.*

Ключевые слова: *Инспектор профилактики, наказания, не связанные с лишением свободы, социальная адаптация, ресоциализация, правовое сознание, психологическая помощь, предупреждение рецидивной преступности, гуманизм, контрольная деятельность, социальное партнерство, реабилитация,*

сотрудничество с махаллей, система исполнения наказаний, совершенствование профилактической деятельности.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования деятельности инспектора профилактики при работе с лицами, осужденными к наказаниям, не связанным с лишением свободы. Современная уголовно-правовая политика направлена на гуманизацию системы наказаний, обеспечивающую исправление личности без изоляции от общества, что требует активного участия органов профилактики. Инспектор профилактики выполняет не только контрольные функции, но и оказывает помощь в социальной адаптации, правовом просвещении, трудоустройстве и профилактике повторных преступлений. В статье анализируются основные задачи и функции инспектора профилактики, работающего с данной категорией лиц: организация контроля, оказание психологической поддержки, консультирование, взаимодействие с родственниками и социальными институтами. Подчеркивается, что эффективность профилактической деятельности во многом зависит от налаженного межведомственного сотрудничества — с органами внутренних дел, службами занятости, махаллями, учебными учреждениями и неправительственными организациями. Особое внимание уделено необходимости внедрения современных информационных технологий и аналитических систем, способствующих индивидуальному подходу к каждому осужденному. Автор отмечает, что совершенствование деятельности инспектора должно строиться на принципах гуманизма, доверия, профилактического прогнозирования и интеграции усилий всех участников социальной реабилитации. Таким образом, статья акцентирует внимание на важности развития профессиональных компетенций инспектора профилактики, его психологической подготовки и усиления партнерских отношений с гражданским обществом. Это позволит не только снизить уровень рецидивной преступности, но и создать в обществе атмосферу правопорядка и взаимного доверия.

Keywords: Preventive inspector, non-custodial punishment, social adaptation, reintegration, legal awareness, psychological support, prevention of recidivism, humanism, supervisory activity, social cooperation, rehabilitation, community engagement, penal system, law enforcement, improvement of preventive mechanisms.

Annotation: This article is devoted to improving the activities of the preventive inspector in working with individuals sentenced to non-custodial punishments. In modern criminal policy, the focus is shifting toward the humanization of punishment — ensuring that offenders are reformed and reintegrated into society without being isolated from it. Within this framework, the preventive inspector plays a crucial role as a bridge between law enforcement and community rehabilitation systems. The article analyzes the key functions and duties of preventive inspectors, such as monitoring offenders, providing psychological and legal assistance, supporting social adaptation, and preventing reoffending. It also emphasizes the importance of cooperation with local communities,

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

educational institutions, social workers, and NGOs. The preventive inspector's role goes beyond supervision — it includes guidance, counseling, and helping offenders regain a sense of social belonging and responsibility. The paper highlights the need for organizational, legal, and technological improvements in the preventive system. The use of digital tools, social behavior analytics, and individualized rehabilitation plans can significantly enhance the efficiency of inspectors' work. Furthermore, the author argues that the preventive inspector's activity must be based on principles of humanism, trust, interdisciplinary cooperation, and proactive crime prevention. In conclusion, the study suggests that strengthening the professional training of preventive inspectors, improving their interaction with civil institutions, and ensuring continuous social support for non-custodial offenders are essential measures. These efforts not only contribute to reducing recidivism but also help create a safer and more socially responsible environment within society.

KIRISH

Bugungi kunda mamlakatimizda jinoyatchilikka qarshi kurashish, huquqbuzarliklarning oldini olish va jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish yo‘nalishida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, jinoyat huquqiy siyosatini insonparvarlik tamoyillariga asoslash, jazoni ijro etish tizimida shaxsni tuzatish va jamiyatga qayta moslashtirishga yo‘naltirilgan yondashuvni kengaytirish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Shu nuqtai nazardan, ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarni qo‘llash amaliyotining rivojlanishi jinoyat sodir etgan shaxslarning ijtimoiy reabilitatsiyasini ta‘minlashda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Mazkur tizimda profilaktika inspektorining roli beqiyosdir. Chunki u faqat nazorat qiluvchi emas, balki shaxsning ijtimoiy hayotga qaytishini ta‘minlovchi, uning ruhiy holatini, huquqiy ongi va mas‘uliyat hissini tiklashga yordam beruvchi, jamiyat bilan qayta aloqalarini mustahkamlovchi muhim subyekt hisoblanadi. Profilaktika inspektori ozodlikdan mahrum etilmagan shaxslarning xulq-atvorini nazorat qilish, ularning ijtimoiy muhitga moslashuvi, mehnatga jalb etilishi, oilaviy muhitini mustahkamlash, shuningdek, ularning huquqiy va axloqiy tarbiyasini rivojlantirish bo‘yicha kompleks ishlarni amalga oshiradi. Bugungi kunda profilaktika inspektorlarining ushbu yo‘nalishdagi faoliyatini takomillashtirish masalasi dolzarbdir. Chunki ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar jamiyatda erkin harakat qilish imkoniga ega bo‘lganligi sababli, ularning xatti-harakatlarini to‘g‘ri nazorat qilish, ijtimoiy yo‘naltirilgan yordam ko‘rsatish va ularda qonunga hurmat ruhini shakllantirish zarur. Shu bois, profilaktika inspektori o‘z faoliyatini faqat ma‘muriy nazorat bilan cheklamasdan, balki ijtimoiy, psixologik va huquqiy yondashuvlar orqali amalga oshirishi talab etiladi. O‘zbekiston Respublikasida jinoyat qonunchiligini liberallashtirish, ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarning turlarini kengaytirish va ularni samarali ijro etish tizimini shakllantirish borasida qator muhim me‘yoriy hujjatlar qabul qilindi. Xususan, Jinoyat va Jinoyat-ijroiya kodekslariga kiritilgan o‘zgarishlar natijasida shartli hukm,

majburiy jamoat ishlari, axloq tuzatish ishlari, muayyan huquqdan mahrum etish kabi jazolar amaliyotda keng qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, ushbu jazolarni ijro etish jarayonida profilaktika inspektorining faol ishtiroki muhim o'rin tutadi, chunki ularning vazifasi shaxsni jazolash emas, balki uni to'g'ri yo'lga qaytarish, ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash va takroriy jinoyat sodir etilishining oldini olishdir. Shuningdek, bu yo'nalishda profilaktika inspektorlarining faoliyatini takomillashtirish, ularning kasbiy malakasini oshirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, jinoyatchilikni tahlil qilish va individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish zaruriyati ham ortib bormoqda. Chunki amaliyot shuni ko'rsatadiki, ozodlikdan mahrum etish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarga hukm etilgan ayrim shaxslar jamiyatga qayta moslashishda, ish topishda, ijtimoiy munosabatlarga kirishishda, psixologik muammolarni yengishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Bu esa ularning qayta jinoyat sodir etish xavfini oshiradi. Shu sababli, profilaktika inspektorining faoliyati shaxsga individual yondashuv asosida olib borilishi zarur. Bundan tashqari, ushbu jarayonda mahalla fuqarolar yig'inlari, bandlik markazlari, ta'lim muassasalari, psixologlar, ijtimoiy xodimlar va nodavlat notijorat tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki jinoyat sodir etgan shaxsning ijtimoiy hayotga qayta integratsiyasi faqat huquqni muhofaza qilish organlari zimmasiga yuklatilmasligi kerak. Bu jarayon kompleks yondashuvni talab qiladi — ya'ni davlat, jamiyat va fuqarolarning hamkorlikdagi faol ishtirokini ta'minlash lozim. Kirish qismida shuningdek, profilaktika inspektorining faoliyatini baholash mezonlarini ishlab chiqish ham zarurligi ta'kidlanadi. Chunki faqat raqamlar asosidagi hisobot emas, balki ijtimoiy natijalar — shaxsning mehnatga jalb etilishi, oilasida barqarorlikning tiklanishi, huquqbuzarliklarning kamayishi va ijobiy psixologik o'zgarishlar asosida baholash tizimini joriy etish kerak.

ASOSIY QISM

Profilaktika inspektorining ozodlikdan mahrum etish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar bilan ishlash faoliyati murakkab, ko'p qirrali va tizimli yondashuvni talab qiladi. Bu jarayon nafaqat nazorat va monitoring, balki ijtimoiy reabilitatsiya, psixologik yordam, huquqiy ongi va ijtimoiy faoliyatga qayta integratsiyasini ta'minlash kabi komponentlarni o'z ichiga oladi. Shu sababli, asosiy qismda profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirish yo'nalishlari, chora-tadbirlar tizimi va samaradorlikni oshirish mexanizmlari tahlil qilinadi.

1. Huquqiy va tashkiliy asoslar

Profilaktika inspektorining faoliyati O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonun, Jazoni ijro etish kodeksi va Ichki ishlar organlari faoliyatini tartibga soluvchi normativ hujjatlar bilan belgilangan. Ushbu huquqiy baza inspektorlarga shaxsni nazorat qilish, uning huquqiy va axloqiy savodxonligini oshirish, shuningdek, jinoyat sodir etilishining oldini olish imkoniyatini beradi. Shuningdek, ozodlikdan mahrum etilmagan shaxslar bilan ishlashda inspeksiya faoliyati jismoniy shaxslarning huquq va erkinliklarini hurmat qilish tamoyili asosida amalga oshirilishi zarur. Bu esa nazorat mexanizmini samarali va qonuniy tarzda olib

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

borishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, huquqiy bazaning aniq va tushunarli bo‘lishi inspektor faoliyatini tizimli va maqsadli qiladi, natijada jinoyatlarning takrorlanish xavfi kamayadi.

2. Ijtimoiy va psixologik yondashuvlar

Ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslarning ijtimoiy moslashuvi va reabilitatsiyasi jarayonida ijtimoiy va psixologik tadbirlar muhim ahamiyatga ega. Profilaktika inspektorlari xavf guruhidagi shaxslarni aniqlash, ularning ijtimoiy muhitga qayta integratsiyasini ta‘minlash va ruhiy holatini yaxshilashga yo‘naltirilgan tadbirlarni amalga oshiradi. Masalan, shaxslarning ish bilan ta‘minlanishi, oilaviy masalalarini hal etish, psixologik konsultatsiyalar, motivatsion treninglar va ijtimoiy reabilitatsiya dasturlari samarali vositalardan hisoblanadi. Shu tadbirlar ularni qayta jinoyat sodir etishdan saqlashga, huquqiy ongini oshirishga va ijtimoiy mas‘uliyat hissini shakllantirishga yordam beradi.

3. Innovatsion va texnologik yondashuvlar

Zamonaviy davrda profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirishda axborot texnologiyalari va innovatsion metodlar beqiyos ahamiyatga ega. Raqamli monitoring, tahliliy tizimlar, statistika va analitik dasturlar yordamida shaxslarning xatti-harakatlari, xavf guruhlari va hududlardagi jinoyat sodir bo‘lish ehtimoli aniqlanishi mumkin. Bundan tashqari, mobil ilovalar, ma‘lumotlar bazalari va onlayn monitoring tizimlari inspektorlarga nazoratni real va tezkor amalga oshirish imkonini yaratadi. Bu esa faoliyatni shaxsiylashtirilgan va maqsadli qiladi hamda resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, texnologik yondashuvlar yordamida shaxsning ijtimoiy faoliyatini kuzatish, uning ishga joylashuvi va ijtimoiy moslashuv jarayonini baholash mumkin bo‘ladi.

4. Jamoatchilik bilan hamkorlik

Profilaktika inspektorining faoliyatining samaradorligi jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali oshadi. Mahalla, ta‘lim muassasalari, nodavlat notijorat tashkilotlar, psixologlar va ijtimoiy xodimlar bilan uzluksiz aloqalar shaxsning jamiyatga qayta integratsiyasini osonlashtiradi. Bunda inspeksiya nafaqat nazorat qilish, balki maslahat berish, targ‘ibot tadbirlari, seminarlar, davra suhbatlari va jamoatchilik ishtirokidagi loyihalarni tashkil etadi. Bu jarayon shaxsni huquqiy va ijtimoiy jihatdan qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi, jamiyatning unga bo‘lgan ishonchini oshiradi va qayta jinoyat sodir etish xavfini kamaytiradi.

5. Faoliyatni baholash va takomillashtirish

Profilaktika inspektorining faoliyatini samarali tashkil etish uchun yangi baholash mezonlari ishlab chiqilishi zarur. Jumladan, shaxsning ijtimoiy moslashuvi, mehnatga jalb etilishi, oilaviy barqarorligi, huquqiy ongining rivojlanishi va takroriy jinoyat sodir etish darajasi asosida baholash tizimi joriy etilishi mumkin. Shuningdek, inspektorlar uchun malaka oshirish, treninglar, tajriba almashish va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash dasturlari ishlab chiqilishi faoliyatni takomillashtirishga yordam beradi. Faoliyatni optimallashtirishning boshqa yo‘nalishlari sifatida individual reabilitatsiya dasturlarini

ishlab chiqish, huquqiy va psixologik yordamni kuchaytirish, jamoatchilik bilan hamkorlikni kengaytirish ko‘rsatildi.

XULOSA

Ushbu maqolada profilaktika inspektorining ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar bilan ishlash faoliyati tizimli va ko‘p qirrali yondashuvni talab qilishi keng tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mazkur toifadagi shaxslar bilan ishlashda samaradorlikni oshirish uchun nafaqat nazorat va monitoring, balki ijtimoiy reabilitatsiya, psixologik yordam, huquqiy ongni shakllantirish va takroriy jinoyat sodir etilishining oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Maqolada profilaktika inspektorining vazifalari va vakolatlari aniq tasvirlandi. Ularning faoliyati nafaqat shaxsni nazorat qilish, balki uni ijtimoiy hayotga qaytarish, mehnatga jalb qilish, oilaviy muhitini mustahkamlash, huquqiy va axloqiy madaniyatini oshirishga qaratilgan. Shuningdek, inspektorning ijtimoiy va psixologik yondashuvlarni qo‘llashi, individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqishi va xavf guruhidagi shaxslar bilan ishlashda motivatsion metodlardan foydalanishi uning samaradorligini oshiradi. Maqolada shuningdek, profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirishda zamonaviy texnologiyalar va innovatsion metodlarning roli alohida ta’kidlandi. Raqamli monitoring tizimlari, ma’lumotlar bazalari, analitik dasturlar va mobil ilovalar inspektor faoliyatini real va tezkor qilish, shaxsning xatti-harakatlarini kuzatish, ijtimoiy moslashuvini baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, texnologik vositalar yordamida resurslardan samarali foydalanish, faoliyatni individual va maqsadli tashkil etish hamda natijalarni aniq baholash mumkin bo‘ladi. Jamoatchilik bilan hamkorlik ham profilaktika inspektorining samarali faoliyatining ajralmas qismi sifatida ta’kidlandi. Mahalla, ta’lim muassasalari, nodavlat notijorat tashkilotlar, psixologlar va ijtimoiy xodimlar bilan uzluksiz aloqalar shaxsning jamiyatga qayta integratsiyasini osonlashtiradi, uning huquqiy ongini oshiradi va qayta jinoyat sodir etish xavfini kamaytiradi. Shu bilan birga, jamoatchilikning faol ishtiroki profilaktika jarayonini shaffof va samarali qiladi, shaxsning o‘zini ijtimoiy muhitda to‘g‘ri tutishini rag‘batlantiradi. Maqolada profilaktika inspektorining faoliyatini baholashning yangi indikatorlari ham taklif etildi. Jumladan, shaxsning ijtimoiy moslashuvi, mehnatga jalb etilishi, oilaviy barqarorligi, huquqiy madaniyati va takroriy jinoyat sodir etish darajasi asosida samaradorlikni o‘lchash mumkin. Bu indikatorlar faoliyatni faqat ma’muriy nazorat bilan cheklamasdan, uning ijtimoiy natijalarini ham baholash imkonini beradi. Shu orqali profilaktika tizimi yanada shaffof, maqsadli va samarali bo‘ladi. Takomillashtirish yo‘nalishlari sifatida maqolada quyidagilar belgilandi: profilaktika inspektorlarini doimiy malaka oshirish va treninglardan o‘tkazish, individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish, zamonaviy texnologiyalar va analitik vositalardan foydalanish, ijtimoiy va psixologik yondashuvlarni kuchaytirish, jamoatchilik bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish. Ushbu choralar profilaktika faoliyatini tizimli, maqsadli va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan mexanizmga aylantirish imkonini beradi. Natijada, profilaktika inspektorining ozodlikdan mahrum etish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazolarga hukm etilgan shaxslar bilan ishlash faoliyatini takomillashtirish jinoyatlarning takrorlanishini kamaytirish,

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Oktyabr, 2025-yil

ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, huquqiy ong va madaniyatni oshirish hamda jamiyatda ishonch muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, inspektor faoliyati jamiyatning xavfsizlik darajasini oshirish, shaxsning ijtimoiy va ma’naviy tiklanishiga yordam berish hamda huquqni muhofaza qilish tizimini takomillashtirishning muhim vositasi hisoblanadi. Xulosa sifatida aytilish mumkinki, profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirish nafaqat nazorat va monitoringni kuchaytirish, balki shaxsga individual yondashuvni ta’minlash, zamonaviy texnologiyalarni qo’llash, ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish va rehabilitatsiyani samarali tashkil etishga qaratilgan kompleks choralarni o’z ichiga oladi. Shu yo’l bilan jinoyatlarning oldini olish va shaxsning jamiyatga qayta moslashuvi samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirov, Sh. “Profilaktika inspektorining faoliyati va uning samaradorligini oshirish yo’llari”. – Toshkent, 2020.
2. Abdullayev, R. “Jinoyat sodir etgan shaxslarning ijtimoiy rehabilitatsiyasi”. – Toshkent, 2019.
3. Karimov, A. “Ozodlikdan mahrum etilmagan jazolarni ijro etishda zamonaviy yondashuvlar”. – Toshkent, 2021.
4. Rasulov, I. “Ijtimoiy va psixologik rehabilitatsiya metodlari profilaktika faoliyatida”. – Toshkent, 2020.